

РЕЦЕНЗІЯ

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія Омельченка Станіслава Валентиновича «Безпековий вимір політичної стабільності: політико-інституційні основи в сучасній Україні» рецензента доктора політичних наук, завідувача кафедри політології відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Третьяка Олексія Анатолійовича

Інформація про відповідність дисертації вимогам, передбаченим пунктами 14, 15, 16 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44».

Дисертація Омельченка Станіслава Валентиновича «Безпековий вимір політичної стабільності: політико-інституційні основи в сучасній Україні» подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертація виконана здобувачем особисто.

Актуальність дослідження

Нагальність вивчення питань політичної безпеки визначається сучасним станом української держави та суспільства. Підвищення стійкості та спроможності інституційних засад відвернення політичних загроз і викликів є першочерговим завданням в контексті опору агресору. Спроможність держави забезпечувати рівень безпеки є однією з провідних вимог функціонування сучасної міжнародної спільноти. В умовах євроінтеграції України актуалізується питання відповідності європейським практикам та зразкам. Вони включають колегіальність, послідовність та стратегічну спрямованість. Національна конфігурація політико-інституційної протидії політичним викликам є результатом тривалої еволюції конкретних політичних систем. Вона відображає стан політичної культури, політичної участі та політичної поведінки. Водночас комплексне дослідження параметрів демократизації України в післявоєнний період вимагає чітких уявлень щодо механізмів цивільної безпекової політики у період після закінчення воєнного стану. Консолідація суспільства та поглиблення міжпартійної і міжгрупової співпраці вирішальним чином визначає сталість існування та розвитку української державності. Орієнтованість політичної системи на пошук оптимальних рішень щодо формування стану політичної безпеки відображає зрілість громадянського суспільства та сформованість інституційного підґрунтя демократичної політичної стабільності.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Представлені наукові положення та нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачкою досліджень, що мають

істотне значення для політичної науки полягають у тому, що С. Омельченком вперше визначено поняття безпекового виміру політичної стабільності, яке полягає у переліку системних характеристик середовища прийняття політичних рішень в рамках функціонування політичної системи. До цих характеристик належать: безпекова спроможність, рівень безпекової адаптивності, здатність до безпекової інновації та еволюції. Також уперше з'ясовано концептуальну структуру політико-інституційного контуру політичної безпеки, до якого належать: державно-громадський консенсус стосовно безпекових пріоритетів, політико-нормативна база безпекових рішень, центри генерації безпекових політичних альтернатив, інституційні фільтри політичних інтересів безпекової сфери. Уперше встановлено принципи оптимізації стану політичної безпеки, до яких належать: принцип мінімального втручання, який вимагає зваженого організаційного впливу на політико-безпекові події, принцип максимізації результату стратегічному плануванні, який встановлює рамки гарантованості стану політичної безпеки, принцип пріоритетності політико-безпекових заходів та політик відносно інших політико-управлінських рішень;

В кваліфікаційній праці уточнено основні типи загроз політико-інституційної стабільності в рамках безпекового виміру сучасній Україні додано такі типи: 1) загрози інституційної іррелевантності; 2) загрози непослідовності формування інституційного дизайну, 3) загрози відсутності політико-інституційної пам'яті та політико-інституційних традицій демократичної політичної стабільності;

Дисертантом були також розвинуті вимоги мінімального стану політичної безпеки для демократичної політичної стабільності. Ними є: захист та безпека виборчих процедур та результатів політичного волевиявлення, відсутність перешкод для відкритого колегіального ухвалення політичних рішень, наявність державно-громадського консенсусу щодо правил і процедур політичної конкуренції.

У роботі С. Омельченка набула подальшого розвитку та обґрунтування концепція оптимізації політико-інституційної співпраці в безпековій сфері в умовах військової кризи. Розкрито основні етапи оптимізації: 1) політико-інституційної артикуляції безпекових пріоритетів; 2) конституювання політико-безпекової позиції в інституційному середовищі; 3) нормування політико-інституційної реакції на безпекові виклики

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації, відповідають вимогам до подібного виду досліджень і базуються на узагальненні широкого охоплення наукової літератури та достатнього обсягу аналітичних даних отриманих в ході виконання науково-дослідних робіт. Обґрунтованість результатів дисертації на високому теоретичному рівні обумовлено використанням значного обсягу теоретичних та нормативних джерел, емпіричних матеріалів, тощо. Зокрема, справляє враження ретельний підбір та використання наукових методів дослідження.

Автор вдається до застосування широкого арсеналу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. У ході продукування наукових положень та ідей дисертації прослідковується використання описового, системного, структурно-функціонального, інституціонального, історичного, порівняльного методів наукового дослідження.

У цілому заслуговує на схвалення ціла низка результатів дослідження. Зокрема у пункті 2.2 окреслено, що на макрорівні демократичної політичної системи питанням політичної дискусії виступають не стратегічні напрямки політичної безпеки і захисту держави і суспільства. Обговорюються основні засади спрямування ресурсів та контролю над важливими секторами економіки та інфраструктури. Одностайність уряду та парламенту в сучасній Україні в умовах агресії була забезпечена наявністю так званої парламентської монобільшості. Водночас міжнародна практика свідчить, що безпекові виклики стають важливою темою політичних дискусій. Внаслідок цього уповільнюється процес прийняття важливих невідкладних рішень

Не викликає сумніву *практичне значення дисертації*. Для сучасних інститутів публічного врядування, громадських організацій і рухів, демократичних політичних партій, доробок С. Омельченка стане в нагоді під час розробки рекомендацій щодо участі у виробленні безпечної політики. Наукове значення результатів дисертації визначає комплексне дослідження теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних дослідників, систематизація підходів до визначення фундаментальних понять, отримання ґрунтовних наукових теоретичних знань, подальша розробка вітчизняних досліджень щодо перспектив становлення, розвитку та функціонування політичної безпеки в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці сформульовано положення, які системно розкривають зміст, сутність та значення політичної безпеки у сучасному політичному процесі, зокрема, детально розкриваються особливості взаємодії держави та громадянського суспільства у межах політичної безпеки, які вирішують наукове і практичне функціонування останньої.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися для розробки навчальних курсів та спецкурсів з політології, з питань демократії, взаємодії держави та громадянського суспільства, а також знайти відображення у авторському спецкурсі з політичної безпеки; для підготовки навчальних програм та планів, підручників, навчальних і методичних посібників, путівників для викладачів. Зокрема, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у багатьох сферах, зокрема, для поглиблення наукових знань та створення необхідної теоретичної бази, а також для подальшого розвитку вітчизняних досліджень із зазначеної проблематики, у процесі визначення напрямів проведення правових та інституційних реформ в Україні, тощо.

Водночас, результати наукового дослідження можуть бути використані спеціалістами, експертами, органами державної влади, громадськими

організаціями, що працюють над підвищенням рівня участі громадян у суспільно-політичному розвитку держави.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження відображено у 9 наукових працях, зокрема 4 – у наукових фахових виданнях України з політичних наук, 5 – у тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Дотримано вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту друкованих праць, а саме публікацій основного змісту дисертації. Ретельний аналіз представленого рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати ідентичність публікацій та основних положень дисертації. Це надає авторові дисертаційної роботи право публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Матеріали дисертації пройшли необхідно апробацію. Основні результати дослідження висвітлені достатньо у наукових працях. Подана дисертаційна робота свідчить про наукову зрілість автора та її вміння бачити актуальні проблеми політичної науки, готовність розв'язувати їх на науковому рівні. В цілому дисертаційна робота за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Подана до розгляду дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг рукопису дисертації становить 264 сторінки. Дисертаційна робота включає таблиці та рисунки. Список використаних джерел налічує 404 найменування. Структура дисертації має логічну побудову і сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань.

У першому розділі своєї роботи, який має назву *«Теоретико-методологічні засади міждисциплінарного дискурсу політичної безпеки»* дисертант встановив, що міждисциплінарна матриця політичної безпеки загалом вірно окреслює загрози та виклики для макро-соціальної структури, психологічного стану населення, культурно-ціннісного коду суспільства. Водночас технологічні, економічні та інформаційні загрози нерідко пов'язуються з чинниками, які не мають перспективи політологічної ідентифікації та евристичного потенціалу. Також специфіка сучасної України, яка перебуває в активному військовому протиборстві з країною-агресором, передбачає виявлення конкретних загроз для політико-інституційної структури та політичної стабільності.

У другому розділі *«Політико-інституційна структура політичної безпеки: чинники статичності та динаміки в умовах демократії»* С. Омельченком було обґрунтовано, що Сучасна політична наука розглядає політико-інституційні передумови розвитку демократії в світлі концепцій об'єктивних властивостей конкретних політичних інститутів, які мають забезпечувати подальше просування демократичних реформ. Для країн розвиненої демократії інституційна спроможність є інтегральним показником можливостей захисту прав людини, функціонування соціально орієнтованої

ринкової економіки та впровадження цілей сталого розвитку. В умовах політичних трансформацій критерії інституційної спроможності вступають аналітичною рамкою оцінювання здатності політичної системи та окремих її елементів реалізувати рух суспільства до демократичних орієнтирів. Середовище політичної безпеки є одним з базових передумов для дієздатної демократії. Воно визначає межі дозволеного в рамках політичної конкуренції, а також забезпечує вихідні позиції для представництва інтересів реалізації довгострокових проєктів, формування консолідованої державної політики тощо. В умовах жорстокої російсько-української війни базові параметри політичної безпеки або виявилися порушеними. Тому їх відновлення вимагає аналізу не лише перспектив усунення зовнішньої загрози, але й відповідності демократичних інститутів світовим стандартам та вимогам.

У третьому розділі *«Особливості контуру політичної безпеки політико-інституційної структури сучасної України»* здобувачем з'ясовано, що державно-громадська співпраця під час вироблення державної політики безпеки концентрується на елементах спільного проектування та ресурсного забезпечення інституційної спроможності. Державні інституції обмежені регламентами та нормативами виконання рішень, які були ухвалені задовго до настання сучасних надзвичайних подій. Громадські інституції мають можливість оперативно впроваджувати інновації та уникати нормативно-організаційних обмежень. Досвід повномасштабної війни показав, що волонтерські організації значно пришвидшують діяльність, спрямовану на досягнення стану мінімальної безпеки.

Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертаційної роботи. Дисертація оформлена відповідно до вимог МОН України, що висуваються до подібного роду наукових робіт.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження С. Омельченка здійснено на належному високому науково-теоретичному рівні. Однак у тексті роботи наявні окремі дискусійні положення.

Разом з тим, деякі положення дисертації є дискусійними, що, в свою чергу, пов'язано із означенням дисертантом власної позиції щодо цих питань. Тому варто зробити певні зауваження та рекомендації для подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

По-перше, в у своїй роботі дисертант справедливо приділяє значну увагу питанням прийняття безпекових рішень в умовах демократичної політичної системи. Проте, як на мене, робота значно б виграла, якби в ній було відображено значенням демократичної публічності та прозорості процедур ухвалення цих рішень. Це розкрило конкретний емпіричний зміст роботи в контексті європейської інтеграції України.

По-друге робота в основному присвячена інституційному дизайну політичної безпеки на макрорівні. Проте доречним є запитання: яке значення для формування демократичної політики безпеки сучасної України відіграє

рівень локальних громад? Відповідь на нього значно посилює б наукові

політологічні уявлення про загальну архітектуру політичної безпеки в Україні.

По-третє, у третьому розділі автор говорить про оптимізацію політико-інституційних взаємодій влади та опозиції в сучасній Україні. При цьому також виникає запитання: якими є основні виклики та загрози політико-інституційного середовища в умовах війни та воєнного стану?

Висновок. Таким чином, аналіз тексту дисертації та наукових праць засвідчив актуальність та новизну роботи. Дисертаційна робота Омельченка Станіслава Валентиновича «Безпековий вимір політичної стабільності: політико-інституційні основи в сучасній Україні» є завершеною науковою працею, яка містить низку нових, актуальних та достовірних результатів, що свідчать про її складність, систематичність та важливе значення для сфери політичних наук. Вважаю, що дисертаційна робота Омельченка С. В. відповідає вимогам **Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44**, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Рецензент:

Доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

 Олексій ТРЕТЯК

Учений секретар Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
кандидат фізико-математичних наук, доцент

 Тетяна ХОДАНЕН

